

Saurbekken i Heggen som forskningsarena.

Et essay om et lite frø som blei sådd i 1965.

Av Reidar Bertelsen, UiT

I de siste årene til Ingulf Gudbrandsen som rektor på det som da var Harstad interkommunale høgre allmennskole, hendte det ofte at han i høytidelige anledninger talte om at skolen var bygd på historisk grunn. Jeg kan ikke akkurat gjengi hva han sa. Min kunnskap om dette er en heilt annen enn det han hadde mulighet til å vite sist jeg hørte han si noe om dette, i 1965. Men, han framla det med gjepende patos.

Foto over søndre bydel, tatt fra Harstadåsen. Heggen videregående skole ligger omtrent i bildets sentrum og Saurbekken ligger på det grønne feltet litt til høyre for skolebygninga. Sjøveien til naustet må ha gått ned til Seljestadbukta. Harstadgården, nærmeste nabo, ligger like utenfor venstre bildekant. Foto Frank Bang 2019

En særpreget kulturminnetype i Nord-Norge

Ei av de beste kildene til levesettet til folk i Trondenesbygda i tidsrommet fra vikingtida til svartedauden ligger nettopp under gresstorva og delvis inn under St. Olavs gate i Heggen, på tomte til det som nå heter Heggen videregående skole. Dette er et eksempel på en type kulturminner som finnes langs heile kysten av Hålogaland¹. I litteraturen og i kulturminneforvaltninga omtales disse som gårdshauger, en betegnelse som skriver seg fra arkeologen Harald Egenæs Lund, på 1950-tallet. Han var den første profesjonelle arkeologen som interesserte seg for disse spesielle kulturminnene. Folk som bodde på eller ved disse store haugene med menneskelaget jordsmonn, kjente imidlertid godt til hva som skjulte seg der og de hadde fleire ulike navn: gårdshaugen, gårdsgrunnen, gammeltunet, «inni gården», «der heime» osv. De tre siste er spesielt interessante fordi de viser til forholdene før den store utskiftingsreformen som staten gjennomførte fra midten av 1800-tallet til fram mot første

verdenskrig. Ofte var det slik at gammeltunet var ettertraktet nettopp på grunn av det gode jordsmonnet og tradisjonen som sa at det var nettopp der en burde bo. På utskiftingskartene kan vi gjerne se at nummereringa av de nye gårdsbrukene tok utgangspunkt i der det gamle klyngetunet hadde ligget og at dette blei gitt bruksnummer 1.

Lund forsøkte selv å undersøke boplasshaugen som ligger like ved Steigen kirke på Engeløya. Men, de utgravningsmetodene han rådde over, ga ikke noe forståelig resultat annet enn av boplasshaugen var dannet over lang tid og besto av alle typer avfall som et hushold hadde produsert over mange århundrer. Etter godt og vel et halvt århundre har vi fått en langt bedre og meir utvidet forståelse. Jeg har inntil for få år siden brukt betegnelsen «gårdshaug», men etter å ha forsket på fenomenet i omkring 40 år, velger helst å bruke termen «boplasshaug» i stedet for «gårdshaug» fordi fenomenet bør ha en meir nøytral betegnelse som ikke leder oss inn i forestillinger som er sterkt preget av historiske forhold utenfor Nord-Norgeⁱⁱ. Det er for eksempel ikke nærliggende å kalle kulturlangene i et fiskevær for gårdshaug og mange oppfatter at det er føringer som gjelder etnisk tilhørighet i gårdshaugsbetegnelsen. «Boplass» er meir velegnet for ei analytisk tilnærming uten å lede tanken inn på ei bestemt tolkning.

Kart over registrerte boplasshauger. Konsentrasjonen i Sør-Troms og nordre Nordland er tydelig. Martens 2016, fig 17.

Povl Simonsen åpnet mange forskningsfelt

I det fjerde bindet av Trondenes bygdebok (1958) har Povl Simonsen skrevet et kapittel kalt «Fortidsminner i Trondenes»ⁱⁱⁱ. Dette er, som det meste av Simonsens forfatterskap, preget av stor og medrivende fascinasjon for nordnorsk fortid. Dette var i Simonsens tidlige fase som toneangivende arkeolog i Nord-Norge og det er verdt å merke seg at han i større grad brukte anledningen til å formulere ulike forskningsprogram enn å komme

med bastante konklusjoner. Et tema som har stor plass på er boplasshaugene. Det er naturlig fordi Trondenesbygda ligger midt i den tettteste forekomsten av denne karakteristiske kulturminnetypen. Han har ingen utgravninger å rapportere, men han lister opp funn som er sendt inn til museet, hovedsakelig fra bønder som har ryddet og pløyd jorda. En av lokalitetene han nevner spesielt er boplasshaugen i Heggen, inne i bybebyggelsen i Harstad. Han identifiserer denne med ødegården Saurbekken^{iv}. På slutten av 1800-tallet blei det ryddet en husmannsplass her, under Øvre Harstad. «Heggen» er i sin form et gammelt gårdsnavn, men nytt her, antakelig medbragt av en av rydningsfamiliene.

Funnene er samlet opp og sendt inn av gårdbrukerne som gjenopptok denne fruktbare jorda etter ei lang ødetid^v. Om funnene sier Simonsen «En oppregning av redskapstypene derfra gir en omtrent hele listen over inventaret på en middelgård, når en tar i betraktning at tresakene er borte. Av jern fantes det ring- og remspenner, låser og nøkler, hank og beslag til skrin, en øks, sakser, et ildstål, kniver, pilspisser, en rasp, en sigd, en meisel, en dorn^{vi}, en hampehekle^{vii}, angler, spiker og båtsaum, av bronse: spenner og blikkstykker, av kleber: koler, gryteskår, snellehjul, garnsøkke, jarstein og dorgesøkke, av bein: kammer, en spillebrikke og en skinnskrapet. Av stein fantes dessuten et klubbbehode, bryner, baksteheller m.m». I ettertid kan vi si at ikke alle av Simonsens idéer og tolkninger har stått seg mot arbeidet til de som har lot seg inspirere av de temaene Simonsen skisserte. Det er forskningas vesen, fascinerende temaer trekker til seg økt engasjement.

Pionéren Gerd Stamsø Munch

Den første som tok opp tråden, var Gerd Stamsø Munch. Hun gjennomførte i 1962-63 den første arkeologiske undersøkelsen av en boplasshaug etter moderne prinsipper og metoder, på Grunnafarnes på Senja^{viii}. I en stor artikkel i tidsskriftet Viking (1966), presenterte hun resultatene og sammenlignet funnene med det som ellers var tilgjengelig av funn og opplysninger fra det hun identifiserte som kjerneområdet for boplasshauger, kysten mellom LoppHAVet og Salten. Etter sin karakter, deler hun dette materialet inn i tre hovedepoker som hun kaller: Kleberperioden (fra vikingtid til ca. 1300), Hansaperioden (ca. 1300 – 1600) og endelig Krittpipeperioden (ca. 1600 – 1800-tallet). Funnene fra Saurbekken, bruker hun som et eksempel på den første perioden. Dette er et pionérearbeid og den første vitenskapelige analysen av funn fra boplasshaugene. Stamsø Munch er bevisst på at hennes materiale utgjør et lite fragment av det som kan finnes. Utgravningsfeltet på Grunnafarnes utgjør under 1% av kulturlagsarealet og Grunnafarnes er en av nær 900 boplasshauger som er kjent. På tross av hennes reservasjoner, har iakttakelsene fra denne utgravningssjakt blitt oppfattet av andre forfattere, til å representere et generelt bilde av Nord-Norge.

Ei oppfatning som har bitt seg fast, er at boplasshaugene representerer et avvik fra livet på den «norske» gården. Det sterkeste uttrykket for dette var hypotesen om at da tørrfiskhandelen hadde fått et stort omfang i høgmellomalderen, kunne nordnorske bønder gi avkall ei risikabel korndyrking og satse på å få byttet til seg korn fra Europa mot tørrfisk. Denne oppfatninga kviler på antakelser jeg stiller meg skeptisk til: Kornet blei sett på som livsnødvendighet og kulturlagene i boplasshaugene vokste fordi gjødsel ikke blei spredt på jordene og at denne antatte veksten i kulturlag tok til på 11-1200-tallet og økte i takt med markedsfiskets betydning. Seinere undersøkelser har vist at ingen av disse antakelsene holder stikk. Kornet er selvfølgelig ingen livsnødvendighet. Det veit vi ganske enkelt fordi mange

folkeslag lever uten, det gjorde også folk her nord i eldre steinalder, i halve den tida det har bodd folk innafor Polarsirkelen. Kulturlagene i boplasshaugene består i all hovedsak av det Simonsen kalte byggerot. Jordmasser fra torvvegger og torvtak er den dominerende bestanddelen foruten alt av avfall som hushold og gårdsdrift medførte. Boplasshauger begynte å danne seg allerede i yngre steinalder, mange tusen år før tørrfiskhandelen. Det er bare ei utgravning av boplasshaug som er foretatt så nøyaktig at det lar seg gjøre å si noe om veksttakten i kulturlagene over et langt tidsrom. Det gjelder Soløy i Lavangen^{ix}. Her viser det seg at det er svakere vekst fra 1400-tallet og oppover i tid. Det rimer med at byggeskikken endret seg slik at tømmerkonstruksjoner gradvis tok over for den tradisjonelle torvarkitekturen i denne brytningstida fra mellomalder til ny tid.

Tilbake til Heggen

Min egen inntreden i denne forskningstradisjonen, etter Lund, Simonsen og Stamsø Munch, kom gradvis. Jeg var så heldig å få sommerjobb på utgravinga på Trondenes prestegård, i 1963 og 64, mens jeg gikk på gymnaset i Heggen. Jeg fikk også delta i Tromsø museums registrering av kulturminner i Harstad kommune i 1964. Dette ga meg nærkontakt med regionens arkeologi og en begynnende bevissthet om hvilke temaer det kunne være verdt å arbeide videre med. Det hadde nok også betydning for meg, at interessen hadde blitt pirret av Ingulf Gudbrandsens taler. Han var sammen med Simonsen, medforfatter i det bindet av bygdeboka (han skreiv kapitlet om geologi). Gudbrandsens begeistring og entusiasme for de historiske røttene til tomte det gymnaset lå, var smittende. Jeg tok eksamen på gymnaset i 1965 og dro til Oslo for å studere. Etter noe nøling, valgte jeg å starte på arkeologi grunnfag og seinere fulgte etnologi. Etter det flyttet jeg til Bergen og en av grunnene, var at arkeologisk forskning innafor historisk tid sto sterkere der (utgravningene på Bryggen). I Bergen blei det studier i historie og endelig magistergrad i arkeologi. Temaet for magistergradsavhandlinga ga seg sjøl, boplasshaugene i Harstad, bygd på Tromsø museums registreringer og ei utgravning i boplasshaugen i Heggen (Saurbekken)^x. Denne utgravinga (1970 og 1972) blei gjennomført i samarbeid med kona mi, Inger Marie Holm-Olsen. Vi var studiekamerater og hun hadde annen feltefaring enn det jeg hadde. Derfor følte vi at kompetansen var såpass solid som den kunne bli på tross av ung alder.

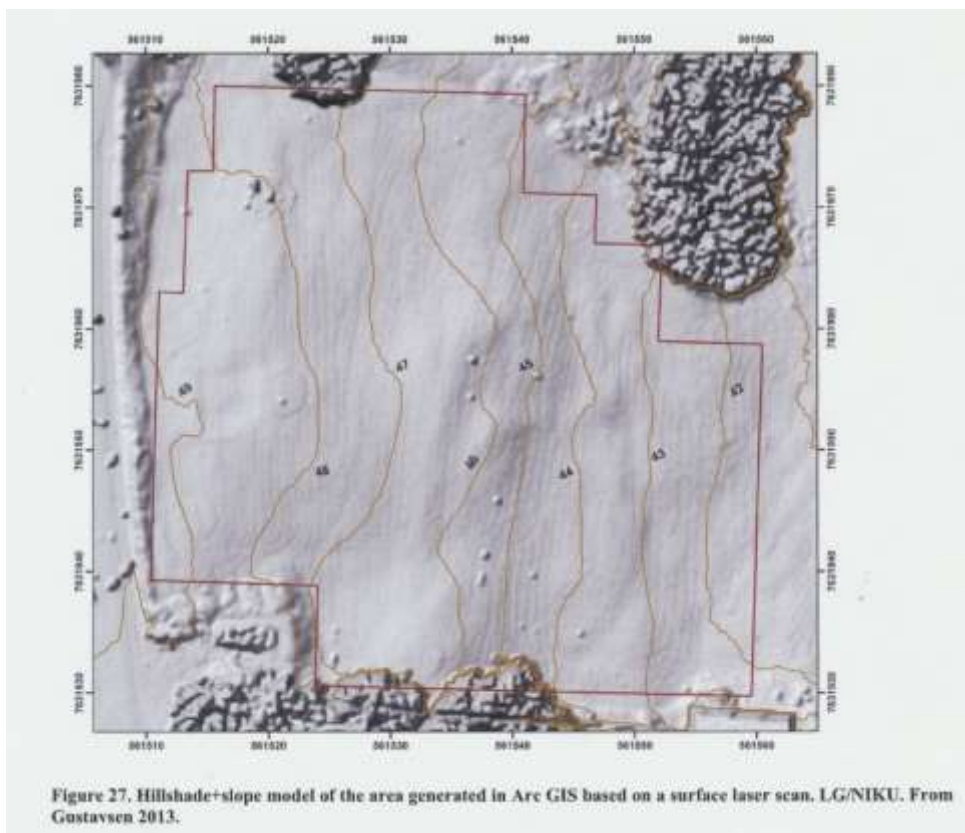
Undersøkellesmetodene våre bygde i all hovedsak de metodene som var utviklet av Asbjørn Herteig på Bryggen i Bergen, men med et blikk på Stamsø Munch sitt arbeid på Grunnfarnes. Erfaringene fra Bergen medførte også at vi kunne dra nytte av det utviklingsarbeidet som den britisk/bermudiske arkeologen Edward Harris var i ferd med å slutføre, hovedsakelig basert på erfaring fra Winchester og Bergen^{xi}. Vi hadde en følelse av at vi lå i forskningsfronten når det gjaldt å forstå hvordan kulturlag blei til og hvordan de skulle analyseres og ikke minst fortolkes. Hovedkonklusjonene i avhandlinga (1973) var, litt omformulert:

- Dannelsen av boplasshauger tok til i vikingtid/tidlig mellomalder, før tørrfiskhandelen.
- Saurbekken spesielt, var bosatt fra slutten av 900-tallet til midten av 1300-tallet.
- Næringsformen som lå bak dannelsen av haugene var kombinasjonen av fehold og fiske, men med tilskudd av korndyrking og jakt/fangst.
- Det viste seg at arealet av boplasshaugene varierte i samsvar med feholdets størrelse i 1723.

- Antakelig er årsakssammenhengen meir komplisert enn det jeg kunne avsløre.
- Kanskje var det slik at fisket spilte en større rolle i jernalderen enn i mellomalderen.

Det var kanskje analysen av måltidsavfallet som ga den rikeste informasjonen om dagliglivet. På havet fisket de omtrent det som var av fisk. Torsk var den dominerende arten og en stor del av torsken må ha vært tørrfisk. Men, det er påfallende at vi ikke fant bein av ørret og laks. Dyreholdet var betydelig, men det besto av storfe, sau/geit og gris. Katt og hest var det også noen få bein av. Jakt og fangst sto ikke for noen betydelig del av kostholdet og det var sel som dominerte. Korn dyrket de, men det var vanskelig å si noe om omfanget. Et påfallende trekk i kostholdet var strandsnegler og kuskjell. Det er nokså klart at disse lå i måltidsavfallet og ikke kunne tolkes som agn.

Det hadde heilt åpenbart vært innsatsen verdt å forfølge undersøkelsen av Saurbekken, vår utgravning omfattet 37,5 kvadratmeter (det er i underkant av 2% av arealet). Da jeg blei ansatt ved Universitetet i Tromsø (1975) fikk jeg muligheter til å fortsette utforskinga av boplasshaugene og det kom til å skje andre steder i landsdelen. Denne lærdommen har også fått betydning for en bedre forståelse av utgravningsresultatene fra Saurbekken. Spesielt gjelder dette dateringa, det er gode grunner til å si at de eldste boplasshaugene blei dannet allerede i yngre steinalder, men det er liten tvil om at befolkningsveksten i slutten av jernalderen og begynnelsen av mellomalderen også medførte «grunnleggelse» av mange nye hauger. De to naboene til Saurbekken, Harstadgården og Gansås, har vist seg å ha røtter i tidlig jernalder og prestegården på Trondenes skriver seg fra før Kr.f.

Kart over boplasshaugen Saurbekken, basert på laserskanning. St. Olavs gate løper i venstre marg av kartet. Antakelig går grensen mellom tun og nedenforliggende innmark omtrent ved kote 47. Utgravingsfeltet fra 1972 er synlig som et kvadrat like til høyre for 49-tallet. Kulturlaget strekker seg muligens ned til kote 41, heilt til høyre på figuren. Martens 2016, fig 27.

Nye perspektiv

Den neste arkeologen som fattet interesse for Saurbekken, var Vibeke Vandrup Martens ved Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) i Oslo. Hun gjennomførte et doktorgradsprosjekt der hun undersøkte bevaringsforholdene i kulturlagsakkumulasjoner ut fra problemstillinger som reiser seg i sammenheng med de klimaendringene vi opplever nå. I denne undersøkelsen tok hun med to boplasshauger i Harstad, Saurbekken og Vollstad, men undersøkelsen gjelder også andre typer boplasser i andre deler av landet. Avhandlinga tar først og fremst for seg spørsmål som gjelder endring i bevaringsforhold stilt overfor sannsynlige klimaendringer i framtida^{xiii}. Både temperaturøkning og økt nedbør kan tenkes å ha negativ innvirkning. Det gjelder først og fremst strukturen og dermed lesbarheten av kulturlagene og bevaringsforhold for funn av ulik art. Ut fra detaljerte analyser på Vollstad, er hennes hovedkonklusjon at om klimaet blir fuktigere, så vil bevaringsforholdene forbli gode, selv om temperaturen øker. Ellers framkommer det interessante data som gjelder informasjonspotensialet i selve jordlagene. Innholdet av forkullede frø, sopp, trekol, bein, snegler, skjell og kråkeboller er generelt sett høgt. Her ligger det mye ubrukte data som kan lede videre i forståelsen av levemåten. De kulturhistoriske tolkningene Martens holder fram, er i hovedsak bygget på andres forskning med unntak av at hun framholder likheten med byhøjene i Vendsyssel (Danmark) og foreslår at boplasshaugene også har sin bakgrunn i sosial lagdeling. Hennes begrunnelse for denne tanken er ikke detaljert, og jeg lar den ligge. Det viktigste ved denne undersøkelsen i mitt perspektiv er at bevaringsforholdene bør tillegges stor vekt i planlegging av framtidige utgravninger av boplasshauger. Jeg hadde gleden av å være opposent i disputasen da hun la fram avhandlinga ved Vrije Universiteit i Amsterdam og jeg kunne konstatere at denne begivenheten markerte at enda et land var lagt til det internasjonale fagmiljøet som hadde interesse for boplasshauger i Nord-Norge. Fra før hadde kolleger i Danmark, Polen, England, Skotland, Island, Færøyene og USA engasjert seg.

Ut over dette, er det viktig å nevne at Martens har tatt seg bryet med å kartlegge alle boplasshauger i Norge i den grad de er tatt med i Riksantikvarens kulturminnedatabase (Askeladden). Kartet hennes over de 869 kjente boplasshaugene viser tydelig at det er Sør-Troms og Nordre Nordland som har størst konsentrasjon. Ellers ligger de i ei tett stripe over heile det gamle Hálogaland med spredte forekomster på Finnmarkskysten og Trøndelagskysten. Dette er omtrent slik et kart over det tradisjonelle fiskerbondehusholdet ville være. Vi veit ellers heilt sikkert at 869 ikke er det endelige tallet.

Den nyeste undersøkelsen av funn fra Saurbekken, er ei masteravhandling i arkeologi fra Universitetet i Bergen, skrevet av Monica Engehaug (2018)^{xiii}. Dette er en studie innafor det vi gjerne kaller zoo-arkeologi, det vil si at det er beinrestene fra måltidsavfallet som har vært undersøkelsesmaterialet. Hun har sammenlignet beinmaterialet fra Saurbekken (1970 og 1972) med materialet fra ei anna utgraving jeg hadde ansvaret for, Soløy i Lavangen. Dette er meir detaljert analyse enn den jag var i stand til å foreta i 1973. Det viktigste resultatet hennes er en bekreftelse på at begge disse gårdene^{xiv} var preget av kombinasjonen mellom fehold og fiske. Hennes meir detaljerte analyse viser at vekta på småfehold (sau/geit) var betydelig større på Soløy og at dette ser ut til å ha vært stabilt gjennom heile perioden fra slutten av vikingtid til 1900-tallet. På Saurbekken fant hun ei markert større vekt på fiske og i feholdet var det størst vekt på storfe. Hun meiner også å kunne vise at de siste 50 årene (ca 1300-1350) var det ei endring i kostholdet på Saurbekken ved at fiske fikk mindre betydning mens storfe

fikk enda større vekt. Om dette er reelt, så er det et interessant sammenfall med en allmenn europeisk tendens, at det skjer en forskyvning i preferanse i seinmellomalderen^{xv}.

Engehaug kommer også med en hypotese om det forholdet at Soløy har bosettingskontinuitet gjennom seinmellomalderen mens Saurbekken blei lagt øde etter svartedauden. Hun meiner at Saurbekken lå meir marginalt til. Det er ei oppfatning jeg ikke kan dele. Ulikhetene reint økologisk sett er ikke store, men vinteren er noe barskere i botnen av Lavangen slik at inneføringssesongen for fe må ha vært lengre og meir krevende. Nærheten til godt fiske var også bedre på Saurbekken. Skulle jeg avveie de to stedene mot hverandre, så ville jeg definitivt si at Saurbekken lå i et rikere ressurslandskap. Dette understrekes også ved at nabogårdene, Harstad og Gansås, har ei svært lang bosettingshistorie. Min hypotese når det gjelder opphøret av bosettinga på Saurbekken i seinmellomalderen er å finne i nærheten til storgårder som Harstad og Trondenes.

Hus, naust, åkre og slyvei

Det siste temaet jeg vil ta fram er at husrestene fra høgmellomalderen, som blei funnet på Saurbekken, var viktige da det skulle utarbeides et forslag til rekonstruksjon av årestua på Trondenes middelaldergård (åpnet sommeren 2019). Det er en klar likhet mellom de husrestene fra høgmellomalderen som blei funnet på Trondenes og samtidige husrester fra Saurbekken, Soløy og fra en litt eldre gård på Stauran sør for Steinsland i Tjeldsundet. På bakgrunn av observasjonen fra disse fire stedene, kan vi danne oss ei oppfatning av byggeskikken i Trondenesbygda og det lar seg gjøre å utarbeide et rekonstruksjonsforslag som gir oss et bilde av hvordan folk i regionen har hatt det i dagliglivet i tidsrommet fra vikingtid til 14-1500-tallet^{xvi}. Det er ikke alle deler av slike bygninger som lar seg påvise i utgravninger. Derfor er det en viss usikkerhet knyttet til for eksempel takvinkel og ljore for utlufting av røyken fra ildstedet^{xvii}.

Det er sammenraste hus av denne typen som utgjør hovedmassen i kulturlagene i boplasshaugene. En annen viktig observasjon fra utgravinga på Soløy har betydning for å forstå Saurbekken. Det er en markert kontrast i kulturlagene i den sentrale delen av haugen sammenlignet med de ytre delene. Boplasshaugen har rester av tunet i midten og så er tunet omgitt av en brem av godt blandet jord som opprinnelig kommer fra tunet. Dette har utgjort dyrkingsjorda til gården. På Saurbekken kan vi anslå at tunet har utgjort 5-600 kvadratmeter mens resten av de ca. 2000 er førsteklasses åkerjord, i all hovedsak i skråninga nedenfor tunet.

Det som mangler nå, for å få et nokså heilhetlig bilde av fiskerbondeboplassen Saurbekken, er naustet og naustveien. Dette spørsmålet gjorde jeg rede for i en artikkel i årboka for 2017^{xviii}. Fig 3 viser et bilde tatt av Johan Kristiansen på 50-tallet. I dette landskapet må støa og naustet ha ligget, men nå er det nokså forgjeves å forsøke å finne noe der, framskrittet har tatt vekk den muligheten. Det vi kan håpe på, er at det kan være mulig å påvise spor av naustveien i det som er igjen av åpent terreng mellom Heggen og det som var Seljestadbukta.

Rekonstruksjonsforslag for årestue, typisk for Sør-Troms og nordre Nordland i høgmellomalderen. Forslaget er utarbeidd av forfatteren på basis av observasjoner fra boplasshaugene Saurbekken, Trondenes, Stauran og Soløy. Husets lengde er ca. 10m. Foto R. Bertelsen.

Et nytt syn på fiskerbondeshusholdet

Til slutt vil jeg sammenfatte hovedlærdommen av hva denne utforskninga av boplasshauger i Nord-Norge har lært meg siden jeg først blei kjent med fenomenet, tidlig på 1960-tallet. Her kviler jeg både på egne og andres undersøkelser av et stort antall boplasser langs heile den nordnorske kysten og jeg står i gjeld til et stort antall kolleger i inn- og utland. Fiskerbondeshusholdet har gjennom i alle fall 5000 år, vist seg å være en bemerkelsesverdig robust måte å skaffe seg livsopphold i et utfordrende miljø. Vi må anta at hovedprinsippet gjennom heile denne tida var at hun tok ansvaret for heimen og gårdsdrifta mens han sto for fiske, jakt og fangst. Han var vekke fra heimen ofte og i lange perioder. Derfor var denne formen for hushold skrudd sammen på en heilt annen måte enn det vi veit om gårdshushold i andre deler av Skandinavia. Det har vært rom for stor variasjon fra sted til sted og tilpasningsevnen har også vist seg gjennom alle de endringene vi kan påvise gjennom tusenårene. Det som til slutt førte til opphøret av denne levemåten, var det vi kan kalle moderniseringa på 1900-tallet. Det førte til at denne levemåten fikk et noe negativt ettermæle^{xix} fordi det var i de ytterste utkantene at folk lengst holdt fast ved den lange tradisjonen som talløse generasjoner hadde drevet med.

Jeg tror at den fasen i fiskerbondeshusholdets historie som Saurbekken vitner om, høgmellomalderen, kan ha vært blomstringsperioden. Boplasshaugenes vitnesbyrd har vist oss et levesett svært nært et økologisk ideal. Husene var bygd av materialer som var tilgjengelig i nærheten, husene var konstruert slik at de var tette og lune på vinterstid og ventilerte på sommerstid. Husene sto midt oppe i gårds- og husholdningsavfallet slik at nedbrytinga av

organiske materiale kunne nyttes som tilskudd til oppvarming. Overskuddet av avfall fra hushold og gårdsdrift skapte etterhvert ei verdifull dyrkingsjord i tunets nærhet. Andre forskere har sett på boplasshaugene som uttrykk for en eksistens på grensen av det mulige, der alle nødutveier måtte tas i bruk. Jeg hevder at det er tvert imot, fiskerbondehusholdene hadde en svært avansert måte å leve på og det var et liv som krevde en omfattende kunnskap om naturen og en akkumulert kyndighet på fleire felt. På et generelt nivå finner vi mange fortidssamfunn som har hatt lignende levesett. I den engelskspråklige litteraturen kalles dette «broad spectrum economy». Gode og interessante eksempler er beskrevet i alle verdensdeler og de har gitt viktige bidrag til det kulturelle fenomenet vi gjerne kaller «sivilisasjon». Det ironiske er at et av sivilisasjonens særtrekk er spesialisering og at det er nettopp sivilisasjonens konsekvens, moderniseringa, som førte til mangesysleriets undergang.

Dette korte resyméet av Saurbekkens plass i fortidsforskninga har kanskje vist at «en ikke skal skue hunden på hårene». Den lille forhøyninga i terrenget, i vegkanten på St. Olavs gate sør for Heggen videregående skole, har gitt oss stor innsikt i et fortidssamfunn som nå er et fremmed land for oss. Fremdeles er det mye å finne ved å gå til de dataene vi allerede har med nye spørsmål. Og ikke minst, knapt 2% av boplasshaugens areal er undersøkt.

Gi dette en liten tanke når du kjører, sykler eller går forbi. Jeg skulle ellers gjerne ha fortalt dette til Ingulf Gudbrandsen. Hans inspirerte visjoner om oldtidsboplassen utenfor skoleveggene fikk konsekvenser, men jeg er nokså sikker på at konsekvensene gikk i heilt andre retninger enn han forestilte seg. Kanskje han ville likt det?

ⁱ Jeg bruker den norrøne skrivemåten for å unngå forveksling med noen av nyere tids ulike konstruerte betydninger av Hålogaland. Hålogaland var i høgmellomalderen øyriket mellom Lopphavet og Namdalen og de ytterste delene av fastlandet.

ⁱⁱ I min virksomhet som universitetslærer og forsker i historisk arkeologi ved Universitetet i Tromsø har det blitt et tjuetall av større og mindre artikler om temaet og det er ikke alt jeg tidligere har skrevet som står for et kritisk blikk i dag.

ⁱⁱⁱ I T. Lysaker. Trondenes bygdebok IV. Trondenes sogns historie (1958).

^{iv} I Trondenes kirkes jordebok, skrevet i tidsrommet 1350-1400, finner vi følgende skriveformer av navnet, i dativ: I Soorbekkiom, A Saurbæckum og A Saurbekkum. Antakelig er opphavet til navnet GNO: «saurr» som betyr noe i retning av våtlendt mark.

^v I Bjørkenes og Jensen. Folk og slekt i gamle Trondenes (1997) finner jeg at Ingebrigt Jakobsen Heggen fra Vågå og Ane Johannesdatter fra Dovre fikk rydde seg husmannsplass her.

^{vi} Oftest kalt dor på norsk

^{vii} Denne bestemmelsen er usikker, det kan like gjerne vært et annet redskap med jerntinner.

^{viii} Samtidig blei det foretatt utgraving i boplasshaugen på Trondenes prestegård, men materialet herfra er bare delvis analysert

^{ix}R. Bertelsen og P. Urbańczyk. *The Soløy Farm Mound. Excavations and Methods of Stratigraphical Analysis. Tromsø : Tromsø museums rapportserie, Kulturhistorie* nr 4.

^x R. Bertelsen. Gårdshaugene i Harstad kommune. Et bidrag til områdets økonomiske historie i middelalderen. Magisteravhandling. Universitetet i Bergen. 134 s

^{xi} E. Harris. Principles of Archaeological Stratigraphy. London 1979

^{xii} Preserving Rural Settlement Sites in Norway? Investigations of Archaeological Deposits in a Changing Climate. PhD-dissertation. Vrije Universiteit Amsterdam. 2016

^{xiii} M. Engehaug. Soløy and Saurbekken. Food subsistence, cod and trade. MA thesis. Universitetet i Bergen. 2019

^{xiv} Begge var kirkegods i mellomalderen, Saurbekken lå som nevnt under hovedkirka på Trondenes, mens Soløy hørte under Ibestad.

^{xv} R. Bertelsen. Food in northern Europe from the thirteenth to the sixteenth century. I Carver og Klápště (red): The Archaeology of Medieval Europe Vol.2. Aarhus Universitetsforlag 2011. s. 126-132

^{xvi} Seinmellomalderen og renessansen er et tidsrom da det skjer omfattende endringer i materiell kultur i Nord-Norge og dette henger sammen med jektefarten til Bergen og den direkte kontakten med urbant levesett som dette førte med seg.

^{xvii} Den observante leseren vil ha sett at min rekonstruksjon av årestua skiller seg fra den årestua som er satt opp som del av Trondenes middelaldergård. Ulikhetene skyldes at det er tatt hensyn til andre forhold enn det faglige grunnlaget.

^{xviii} R. Bertelsen. Naustveiene i Harstad. *Årbok for Harstad 2017*. s. 10-14

^{xix} Et av mange eksempler er Roy Jakobsens fremragende roman, De usynlige fra 2013